

admitteres eller klagen er åbenbart ugrundet. Efter procesreglementets artikel 120 kan Domstolen træffe afgørelse i en klagesag, uden at der har været mundtlig forhandling, hvis ingen af parterne modsætter sig det med den begrundelse, at de ikke har haft mulighed for at forsvare deres standpunkt under skriftvekslingen.

Appel til Domstolen af en afgørelse truffet af Retten har i henhold til statuttens artikel 53, stk. 1, ikke suspensiv virkning. Dog har Domstolen efter traktatens artikel 185 og 186 hjemmel til at træffe bestemmelse om suspension af retsvirkningerne af afgørelsen eller foreskrive andre foreløbige forholdsregler.

Domstolen kan i sin afgørelse i appelsagen bestemme, at den af Retten afsagte dom, kendelse eller beslutning ophæves og at sagen hjemvises til fornyet behandling ved Retten (kassation). Domstolen kan, hvis sagen er moden til påkendelse, det vil navnlig sige hvis faktum ligger fast, i stedet selv træffe en endelig afgørelse i sagen og således ikke hjemvise sagen til fornyet behandling.

6. Overgangsordning.

Som nævnt ovenfor forventes Retten at træde i funktion i slutningen af september. Formelt sker det, når Rettens medlemmer har aflagt ed overfor Domstolen og Domstolens præsident herefter har offentliggjort en meddelelse i De europæiske Fæl-

lesskabers Tidende, hvori præsidenten fastslår, at Retten gyldigt er blevet oprettet.

Sager der allerede er blevet anlagt ved Domstolen og som falder ind under de sagskategorier, hvori Retten nu er tillagt kompetence, henvises til Retten, såfremt der på tidspunktet for offentliggørelsen af den ovenfor nævnte meddelelse fra præsidenten endnu ikke er blevet forelagt foreløbig rapport for Domstolen, den såkaldte retsmøderapport.

Resumé:

I artiklen gennemgås baggrunden for oprettelsen pr. 1. september 1989 af den nye 1. instansdomstol ved EF-domstolen. Reglerne for den nye domstols saglige kompetence er – ihvertfald – indtil 1. september 1991 begrænset til tvister om anvendelsen af EF's konkurrenceregler, visse Kommissions-afgørelser inden for Kul- og Stålfællesskabstraktens område og funktionærretlige tvister samt visse erstatningssager. Der ud over gennemgås reglerne om den nye domstols sammensætning og procesform, som tilsigtes gjort mindre tung end den nuværende EF-domstols procesform. Reglerne om ankeadgangen, der er begrænset til retsspørgsmål, til EF-domstolen gennemgås og i den forbindelse omtales visse tvivlsspørgsmål om afgrænsningen af ankeadgangen.

Nye EF-regler og -domme i 1988

Af professor, dr. jur. Claus Gulmann
og advokat, dr. jur. Jens Fejø^[1]

1. Den institutionelle udvikling.

Det ambitiøse program i Kommissionens hvidbog, der tilsigter oprettelsen af det indre marked ved slutningen af 1992, blev i 1988 gennemført med i virkeligheden forbavsende små forsinkelser i forhold til de fastlagte tidsplaner. Det mest bemærkel-

sesværdige i udviklingen i 1988 var, at den allerede i 1987 iagttagne praksis i Rådet til at benytte flertalsafgørelser viste sig at være bæredygtig. Samtidig viste den såkaldte samarbejdsprocedure, der blev indført mellem de politiske institutioner i Den Europæiske Fællesakt, sig rimeligt velfungerende. På den ene side viste Parlamentet sig i stand til at gøre brug af sin nye beføjelse uden at forsinke beslutningsproceduren væsentligt, og på den anden

[1] Jens Fejø har udarbejdet afsnittet om EF's konkurrenceregler, Claus Gulmann de øvrige afsnit.

side tog Råd og Kommission formentlig noget større hensyn til Parlamentets udtalelser end tidligere.

Spørgsmålet om institutionernes hjemmel til at udstede retsakter i medfør af EØF-traktatens bestemmelser har i de sidste par år givet anledning til vigtige retssager for EF-domstolen. Det drejer sig ikke så meget om spørgsmålet om de yderste grænser for, hvornår institutionerne overhovedet har kompetence til retsaksvedtagelse som om den indbyrdes afgrænsning af traktatens hjemmelsbestemmelser. Dette skyldes, at der nu, hvor Rådet rent faktisk i vidt omfang gør brug af flertalsbeslutninger, er en reel interesse i at få fastslået, om en given retsakt har hjemmel i bestemmelser, der muliggør sådanne flertalsbeslutninger, eller om den alene har hjemmel i bestemmelser, der forudsætter énstemmige beslutninger i Rådet.

Dette var således problemet i to sager anlagt af Storbritannien mod Rådet. Rådet havde med hjemmel i art. 43 i traktatens landbrugsafsnit vedtaget direktiver om burhøns og om hormoner i levnedsmidler. Storbritannien gjorde gældende, at disse direktiver ikke kunne vedtages alene med hjemmel i art. 43, der forudsætter flertalsafgørelser. Storbritannien henviste til, at de to direktiver som væsentlige formål havde dyrebekyttelse og almindelig sundhedsbeskyttelse, og at de derfor som hjemmelsgrundlag også måtte påberåbe sig den almindelige harmoniseringsbestemmelse i traktatens art. 100, der forudsætter énstemmighed. Rådets flertal gjorde gældende, at direktiverne var udstedt for at realisere formålene bag traktatens landbrugsbestemmelser – herunder skabelsen af ensartede konkurrencebetingelser for producenterne – og at de øvrige formål, der lå til grund for direktiverne, ikke nødvendiggjorde yderligere hjemmelsgrundlag. Domstolen var enig i dette synspunkt. Storbritannien havde tillige henvist til, at Rådet i tilsvarende sager tidligere altid havde udstedt direktiver med hjemmel både i art. 43 og i art. 100. Domstolen afviste uden videre, at der igennem en sådan praksis skulle være opstået en sædvane, der kunne ændre traktatens hjemmelssystem. I øvrigt annullerede Domstolen de to direktiver. Burhønsedirektivet, fordi Rådets sekretariat uden forelæggelse for medlemsstaterne efter direktivets vedtagelse havde ændret i direktivets præambel, og hormondirektivet, fordi det var vedtaget ved en skriftlig procedure, selv om Storbritannien havde protesteret mod den skriftlige procedure. Det er i Rådets forretningsorden bestemt, at medlemsstaterne skal være enige om, at skriftlig procedure skal bruges (se domme af 23.2 i sagerne 131/86 og 68/86).

Kommissionen havde i en anden sag påstået annullation af en af Rådet truffet afgørelse om ratifikation af den

teknisk vigtige Internationale Konvention om det Harmoniserede Varebeskrivelses- og Varenomenklatursystem. Rådet havde vedtaget ratifikationen med hjemmel i traktatens artikler 28, 113 og 235. Kommissionen gjorde gældende, at konventionen kunne ratificeres alene med hjemmel i traktatens artikel 113, der er den almindelige hjemmel for vedtagelser af foranstaltninger inden for den fælles handelspolitikens område. Denne bestemmelse forudsætter flertalsafgørelser. Det afgørende spørgsmål for Domstolen var, om rådsafgørelsen tillige som hjemmel skulle have art. 235, der giver Rådet en almindelig hjemmel til at vedtage retsakter, hvis udstedelse er nødvendig for at realisere traktatens formål inden for fællesmarkedets rammer, og hvortil der ikke er hjemmel i traktatens øvrige bestemmelser. Denne bestemmelse forudsætter énstemmighed. Domstolen fandt, at art. 113 ikke alene indeholdt hjemmel til at fastsætte en nomenklatur for toldmæssige formål, men at den også indeholdt hjemmel for fastsættelse af nomenklatur for statistiske formål, idet statistikken vedrørte udenrigshandel (se dom af 27.9 i sag 165/87).

II. EF-domstolen.

Domstolen afsagde i 1988 238 domme mod 298 domme i 1987. De endelige beslutninger med henblik på oprettelsen i 1989 af en første-instans domstol under EF-domstolen blev truffet med henblik på at aflaste Domstolen for en række tidskrævende sager. Første-instans domstolen vil have kompetence på områder, hvor sagerne hyppigt giver anledning til vurdering af komplicerede faktiske forhold. Dens afgørelser kan indbringes for EF-domstolen for så vidt angår retsspørgsmål.

Domstolen fastslog, at Europa-Parlamentet ikke kan anlægge annulationsøgsmål efter EØF-traktatens art. 173. Parlamentet havde anlagt sag mod Rådet med henblik på annullation af en rådsafgørelse, som fastlagde de nærmere betingelser for de vilkår, der skal gælde for Kommissionens udøvelse af de beføjelser til retsaktudstedelse, den får tildelegeret fra Rådet. Rådet gjorde gældende, at art. 173 efter sit udtrykkelige indhold blandt EF-institutionerne alene giver Rådet og Kommissionen kompetence til at anlægge annulationsøgsmål med henblik på at fastslå ulovligheden af beslutninger fra EFs institutioner. Domstolen begrundede sin afvisning af Parlamentets søgsmål med en henvisning dels til art. 173's udtrykkelige indhold, og dels til traktatens system, der viser, at Parlamentets beføjelser til kontrol af EF-institutionernes restfastsættende virksomhed først og fremmest er af politisk art, og at dens retlige kontrolbeføjelser efter traktaten indskrænkes til mulighed for at

anlægge såkaldte passivitetssøgsmål efter traktatens art. 175 og at intervenere i retssager i overensstemmelse med EF-retten almindelige regler om intervention (dom af 27.9 i sag 302/87).

Blandt det fortsat meget store antal sager anlagt af Kommissionen mod medlemsstaterne for traktatbrud kan der være grund til at nævne en sag, Kommissionen havde anlagt mod Grækenland. Domstolen fastslog i sin dom, at medlemsstaterne har en pligt efter traktatens art. 5 til positivt at bistå Kommissionen med oplysninger i sager, hvor det er gjort gældende, at medlemsstaten ikke har respekteret sine traktatmæssige forpligtelser. I den pågældende sag havde Kommissionen forgæves bedt de græske myndigheder om oplysninger i forbindelse med en påstået ulovlig importhindring for korn. Grækenland gjorde gældende, at det inden for den af Kommissionen givne tidsfrist havde været umuligt at forsyne Kommissionen med de ønskede oplysninger. Til dette bemærkede Domstolen blot, at Grækenland i hvert fald efter art. 5 havde været forpligtet til på en eller anden måde at besvare Kommissionens henvendelser og ikke blot holde sig ganske passiv. Traktatens art. 5 indeholder en almindelig forpligtelse for medlemsstaterne til positivt at medvirke til en loyal opfyldelse af deres forpligtelse efter traktaten og til ikke at modvirke realiseringen af traktatens formål. Denne bestemmelse er efterhånden i Domstolens praksis blevet givet kød og blod som indeholdende også det materielle grundlag for forpligtelser, der i øvrigt ikke kan udledes af traktatens bestemmelser (dom af 24.3 i sag 104/86).

Det lykkedes i 1988 en dansk virksomhed at få medhold i en sag anlagt direkte ved EF-domstolen mod Kommissionen. Den danske virksomhed havde påstået annullation af en kommissionsbeslutning om, at de danske toldmyndigheder ikke skulle godtgøre virksomheden et beløb på små 2. mill. for told, der var erlagt i urigtig formening om skyld. Den danske virksomhed var produceret af fiskenet og havde på grund af de danske toldmyndigheders urigtige fortolkning af EF-toldbestemmelser i en årrække betalt for meget i told. Domstolen undlod at tage stilling til en række i øvrigt interessante retlige spørgsmål og begrænsede sig til som grundlag for annullationen at konstatere, at Kommissionen havde gjort sig skyldig i misbrug af procedurebestemmelser. Efter de gældende EF-regler skal Kommissionen inden for en kortere frist tage stilling til de nationale myndigheders anmodning om

tilladelse til godtgørelse. Hvis Kommissionen ikke inden for fristen har truffet en sådan beslutning, anses tilladelsen for givet. Da Kommissionen i den konkrete sag ikke inden for fristen havde kunnet tage stilling til anmodningen, havde den bedt de danske myndigheder om at trække anmodningen tilbage og påny at forelægge den for at få fristen til atter at løbe. Denne fremgangsmåde fandt Domstolen var udtryk for en så mangelfuld sagsbehandling, at beslutningen kunne annulleres, hvilket indebar, at den danske virksomhed kunne få de pågældende afgifter godtgjort (dom af 22.9 i sag 148/87 Th. Frydendahl Pedersen A/S mod Kommissionen).

III. EF-retten's retskilder.

Det stadig større antal retsakter udstedt af EF-institutionerne og det stadig større antal EF-domme gør spørgsmål om en hensigtsmæssig adgang til EF's retskilder stadig vigtigere. Der kan derfor være grund til at nævne, at det såkaldte CELEX-informationssystem vedrørende EF-retten's retskilder nu også er tilgængelig i en dansk udgave. Herudover bør opmærksomheden henledes på de af Kommissionen udarbejdede registrer om gældende EF-ret, der udgives to gange om året. Endelig kan det nævnes, at der er blevet truffet beslutning om udgivelse i 1990 af en ny udgave af EF-Karnov.

IV. Varernes frie bevægelighed.

De nationale moms-systemer er gennemført på grundlag af EF-direktiver. De ensartede regler om afgiftsgrundlaget tilsigter at give sikkerhed for, at importerede og indenlandsk producerede varer bliver behandlet ensartet, også selv om momsafgiftssatserne fortsat er forskellige fra land til land. I den erhvervsmæssige udveksling af varer forudsætter systemet som bekendt, at eksportlandet på den ene eller anden måde sørger for, at eksporterede varer ikke er momsbelagte, medens importlandet skal behandle de importerede varer efter samme regler som nationalt producerede varer. Systemet fungerer dog ikke altid perfekt. Privatsalg over grænserne af brugte varer giver problemer. Der foretages nemlig i disse tilfælde ikke refusion i eksportstaten af den moms, der allerede er pålagt varen. Når importstaten opkræver moms, kan det hævdes, at varen bliver dobbelt momsafgiftbelagt. Domstolen har tidligere fastslået, at noget sådant strider mod EØF-traktatens art. 95. Importstaten

skal tage tilbørligt hensyn til den i eksportstaten allerede betalte moms.

Dette blev gentaget i en sag, hvor en tysk statsborger med bopæl i Italien havde indført en bil fra Tyskland til Italien, hvor han blev tiltalt for ulovlig indførsel af bilen, bl.a. for ikke at have betalt moms. Dommen viste også, at EF-retten kan sætte bestemte grænser for de nationale lovgiveres kompetence på strafferettens område. Dette er for så vidt ikke overraskende, men er noget, der alligevel ikke sjældent giver anledning til problemer. EF-domstolen har flere gange fastslået, at kompetencen inden for strafferettens område fortsat tilkommer medlemsstaterne, men også at dette ikke betyder, at traktatens almindelige bestemmelser ikke kan have betydning for strafferetlige spørgsmål. I den her refererede sag var det således, at der i Italien gjaldt et sæt regler om sanktioner for, hvad man måske kan kalde interne moms-overtrædelser, mens overtrædelser af moms-reglerne i forbindelse med import straffedes efter sanktionsreglerne i den italienske toldlovgivning. Dette betød, at moms-overtrædelser i forbindelse med import kunne sanktioneres strengere end interne moms-overtrædelser. EF-domstolen accepterede, at der kunne være saglige grund til at behandle de to situationer forskelligt sanktionsmæssigt, men understregede samtidig, at disse forskelle ikke kan begrunde en åbenbart urimelig forskel med hensyn til de sanktioner, der bringes i anvendelse i de to grupper af overtrædelser. Der er tale om et misforhold, når overtrædelser i forbindelse med import i almindelighed sanktioneres ved frihedsstraf og beslaglæggelse af varen, mens tilsvarende sanktioner ikke bringes i anvendelse ved sammenlignelige interne overtrædelser. En sådan retstilstand vil være i strid med diskriminationsforbudet i EØF-traktatens art. 95 (dom af 25.2 i sag 299/86).

EFs fælles handelspolitik overfor tredjelande markerer sig stadig tydeligere som en af grundstenene i EFs retssystem. Efter EF-domstolens praksis har EF enekompetence på dette område. Der skal gælde fælles regler for EF-medlemsstaters samhandel med tredjelande. Og dette gælder ikke alene, hvad angår den fælles toldtarif, men også andre regler af direkte eller indirekte betydning for import og eksport til og fra EF-området. Omverdens frygt for en fælles EF-handelspolitik af protektionistisk karakter vidner om denne politiks overordentlig praktiske betydning. Den fælles handelspolitik er også forudsætningen for, at de frie varebevægelser mellem EF-medlemsstaterne uden problemer kan omfatte varer fra tredjelande.

EF har i en årrække vedtaget såkaldte generelle toldpræferencer for en række bestemte varer fra udviklingslandene. Udgangspunktet er, at der for

de opregnede varer ikke skal betales told ved import til EF. Rådet har hidtil ment, at det er nødvendigt at gennemføre systemet således, at der for hver enkelt medlemsstat blev fastsat bestemte kvoter for, hvad der kan indføres under det generelle toldpræferencesystem. Kommissionen accepterede af praktiske grunde i en årrække dette. Men på et tidspunkt fandt Kommissionen, at der nu var de fornødne forudsætninger for, at det generelle toldpræferencesystem kunne administreres centralt, således at kvoteopdelingen mellem medlemsstaterne kunne ophæves. Dette kvotesystem var nemlig, efter Kommissionens opfattelse, klart i strid med principperne bag den fælles handelspolitik og den frie varebevægelse mellem medlemsstaterne. Kommissionen anlagde derfor sag mod Rådet med påstand om annullation af de relevante forordninger vedtaget af Rådet i 1986, der fortsat byggede på kvotesystemet. Domstolen gav Kommissionen medhold, idet den understregede, at de nye telekommunikationsmidler gjorde det muligt at fjerne de hidtidige hindringer for en effektiv fællesskabsforvaltning af systemet (dom af 27.9 i sag 51/87).

Fjernelsen af hindringerne for de frie varebevægelser mellem medlemsstaterne sker på to niveauer – dels ved Rådets regelfastsættelse, dels ved EF-domstolens og nationale domstoles håndhævelse af traktatens forbudsbestemmelser. EF-institutionerne vedtager direktiver, der fjerner forskellene i de krav til varernes kvalitet, der fastsættes i de enkelte stater. Herved opnås, at producenterne i alle medlemsstater kan producere én og samme vare med (relativ) sikkerhed for, at den kan afsættes uhindret i samtlige medlemsstater. Harmoniseringsarbejdet er overordentlig tidskrævende og hyppigt teknisk meget kompliceret. Dette er baggrunden for, at Kommissionen har foreslået indført en såkaldt ny metode for harmoniseringsarbejdet. Denne går i sin kerne ud på at begrænse de politiske EF-institutioners opgave til at fastsætte de grundlæggende regler for det niveau af forbrugerbeskyttelse, producenterne skal respektere, og at overlade fastsættelsen af de tekniske specifikationer til opnåelsen af det vedtagne beskyttelsesniveau til europæiske standardiseringsorganisationer. Den nye metode blev i 1988 anvendt på vigtige harmoniseringsområder, herunder ved vedtagelsen af det såkaldte maskindirektiv.

Domstolens praksis viser også fortsat betydningen af de forbud i EØF-traktaten, der sætter

ganske snævre grænser for, hvad medlemsstaterne lovligt kan anvende af regler, som begrænser importen af varer fra andre medlemsstater.

Et typisk eksempel på betydningen af det generelle handelshindringsforbud i EØF-traktatens art. 30 findes i en dom afsagt i en sag forelagt af en fransk ret. Sagen viser vel også lidt om, hvorledes EF er med til at vende op og ned på vante forbrugsmønstre og -forestillinger. Sagen drejede sig om import til Frankrig af tysk ost. Den ost, der blev importeret til Frankrig, var en ost benævnt Edam, altså en hollandsk ostetype, hvor navnet dog forlængst har mistet sin oprindelsesfunktion. Efter fransk lovgivning kan oste kun markedsføres under navnet Edam, hvis de opfylder nærmere bestemte krav, herunder en mindste-fedtprocent. Dette krav opfyldte den tyske ost ikke. Tilsvarende krav gjaldt imidlertid ikke i Tyskland, hvorfor osten dér var lovligt markedsført. Importøren af den tyske Edam-ost blev strafforfulgt i Frankrig. Importøren gjorde imidlertid gældende, at de franske regler stred mod artikel 30, når de blev anvendt på varer, der var lovligt markedsført i eksportstaten. EF-domstolen fortolkede præjudicielt traktatens artikel 30 således, at det var klart, at importøren måtte gives medhold. De franske regler udgjorde en handelshindring, og denne kunne ikke retfærdiggøres af det forbrugerbeskyttelseshensyn, der lå bag de franske regler. Hensynet til forbrugerne kunne tilstrækkeligt varetages ved krav om passende mærkning af varen. Domstolen nævnte dog også muligheden af, at importstaten kan opretholde særlige krav til benævnelser, når der er så væsentlige forskelle mellem de pgl. varer, at det vil være urimeligt at acceptere, at en vare sælges i importstaten under samme navn som ikke-tilsvarende varer, der traditionelt produceres i importstaten (dom af 22.9 i sag 286/86 Anklagemyndigheden mod Deserbais).

Handelshindringsforbudets betydning for det danske flaskegenbrugssystem blev prøvet af Domstolen i en sag anlagt mod Danmark af Kommissionen. Øl- og sodavandsproducenter er forpligtet til at etablere et genbrugssystem, der gør det muligt for forbrugerne at tilbagelevere flasker til enhver detailforhandler. Et efter de danske myndigheders opfattelse nødvendigt led i dette system er, at øl- og sodavandsflasker skal typegodkendes med henblik på at undersøge deres egnethed til at indgå i genbrugssystemet. Genbrugssystemet kan kun fungere, hvis der kun godkendes et mindre antal flasketyper, nemlig maksimalt omkring 30. Godkendelseskravet gælder også for importerede flasker. Kommissionen gjorde gældende, at godkendelseskravet udgjorde en ulovlig handelshindring. Den danske regering gjorde gældende, at det dan-

ske genbrugssystem var begrundet i miljø- og resourcebevaringshensyn, og at de enkelte led i systemet hver for sig var nødvendige for at bevare systemets høje effektivitet. EF-domstolen accepterede grundlæggende de danske synspunkter. Domstolen accepterede uden videre, at de af regeringen påberåbte hensyn kunne retfærdiggøre handelshindringer. Domstolen fandt dog også, at de danske regler, hvis handelshindrende virkninger for så vidt var ubestridte i sagen, gik for vidt, når de som udgangspunkt forlangte, at udenlandske producenter skulle have godkendt deres flasketyper. Miljø- og resourcebeskyttelseshensynet kunne tilstrækkeligt tilgodeses ved krav fra de danske myndigheder om, at de udenlandske producenter og deres importører selv sørgede for gennemførelsen af et selvstændigt genbrugssystem (dom af 20.9 i sag 302/86).

På immaterialrettens område blev i december måned Rådets første direktiv om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes varemærkelovgivninger vedtaget. Direktivet vil ikke betyde væsentlige ændringer i den danske varemærkelovgivning.

EF-domstolens praksis på området bekræftede i øvrigt, at det nok er ubegrundet, når der udtrykkes frygt for, at Domstolen vil fortolke traktatens forbudsbestemmelser på en måde, der vil indebære væsentlige indgreb i medlemsstaternes muligheder for at beskytte immaterialrettighederne. Den franske bilproducent Renault havde i Italien gjort sin mønsterret til enkeltdele til automobilkarrosserier gældende for at forhindre italienske virksomheder i en selvstændig produktion af disse enkeltdele. De italienske virksomheder gjorde bl.a. gældende, at en håndhævelse af mønsterretten ville stride mod traktatens regler. EF-domstolen fastslog, at det fortsat tilkommer national lovgivning at fastsætte betingelserne for, hvornår mønstre kan beskyttes. Hvis der efter national lovgivning foreligger en beskyttet mønsterret, kan denne gøres gældende også over for varer indført fra andre medlemsstater, så længe de pågældende varer ikke er markedsført af rettighedshaveren eller med hans samtykke (dom af 5.10 i sag 53/87).

Domstolen fik lejlighed til i en sag forelagt af Østre Landsret at tage stilling til et tilsyneladende noget vanskeligere spørgsmål. Problemets baggrund var forskellige regler i Storbritannien og Danmark vedrørende beskyttelsen af videogrammer. Den danske lovgivning giver producenten af et videoprogram bedre beskyttelse end den engel-

ske lovgivning gør det. Efter engelsk ret er det således, at producenten, når han har solgt et eksemplar, må acceptere, at købere erhvervsmæssigt kan udleje det pågældende videogram. Anderledes i Danmark. Her kan producenten forbyde erhververen af videogrammet at udleje dette erhvervsmæssigt. En dansk videoforhandler havde i Storbritannien købt en videoudgave af James Bond-filmen »Never say never again«, havde importeret den til Danmark og havde udlejet den. Filmens danske rettighedshaver fik nedlagt fogedforbud mod denne udlejning. For EF-domstolen gjorde den danske videoudlejer gældende, at et sådant forbud stred mod EØF-traktatens art. 30. Han henviste til Domstolens praksis, hvorefter sådanne forbud ikke kan nedlægges, når værket lovligt er markedsført på eksportmarkedet med rettighedshaverens samtykke. Domstolens generaladvokat var enig i dette synspunkt. EF-domstolen var det ikke. De anvendte danske regler var nok handelshindrende. Men de var ikke diskriminerende på grundlag af nationalitet. Lovgivningen fandt anvendelse forskelsløst på videogrammer produceret i Danmark og i udlandet. Sondringen efter dansk ret gik på anvendelsen af de pågældende videogrammer. Udlejningsmarkedet er et særskilt og væsentligt marked for rettighedshaverne. De grunde, der ligger bag den danske lovgivnings sondring mellem de forskellige anvendelser, er efter EF-domstolens opfattelse beskyttelsesværdige. Det er beskyttelsesværdigt at yde rettighedshaverne en særlig beskyttelse af retten til udlejning af videogrammer (dom af 17.5 i sag 158/86, Warner Brothers Inc. og Metronome ApS mod E. V. Christensen).

V. Den frie bevægelighed af personerne og tjenesteydelserne.

Også på disse områder foregår der i disse år en betydelig lovgivningsaktivitet inden for EF.

Der blev i 1988 vedtaget et direktiv om en generel ordning om gensidig anerkendelse af eksamensbeviser for højere uddannelser (se EFT L 19/1989). Hvor man hidtil inden for de områder, hvor en erhvervsudøvelse forudsætter en kompetencegivende uddannelse, nøje har gennemgået de pågældende uddannelser for at vurdere, om de giver et rimeligt sammenligneligt kompetenceniveau, og hvor man i en række tilfælde har måttet fastsætte direktiver vedrørende en mindsteharmonisering af kompetenceniveauet, har Rådet med 1988-direkti-

vet skåret igennem og fastslået, at der gælder en generel pligt til gensidig anerkendelse af de kompetencegivende uddannelser, således at en uddannelse i en medlemsstat skal anerkendes som kompetencegivende i alle andre medlemsstater. En så vidtgående forpligtelse for medlemsstaterne har dog ikke kunnet gennemføres, uden at der er forudset modifikationer og sikkerhedsklausuler. Det er for ikke-specialister ganske vanskeligt at overskue de praktiske konsekvenser af dette direktiv.

På forsikringsområdet vedtog Rådet det såkaldte andet skadesforsikringsdirektiv, der i princippet gør det muligt for forsikringsselskaberne at yde deres tjenester over grænserne, uden at de skal kunne mødes med et krav om etablering og godkendelse. Også for dette område gælder der dog forskellige begrænsninger, der som følge af de fortsat eksisterende forskelle i de nationale forsikringsvirksomhedslove gør det muligt for modtagelseslandet at udøve et vist tilsyn med denne form for virksomhed (se EFT L 172/1988).

EF-domstolen tog i vigtige domme stilling til en række principspørgsmål vedrørende fortolkningen af traktatens bestemmelser, dels hvad angår den personkreds, der er omfattet af bestemmelserne, herunder navnlig forbudene mod nationalitetsdiskrimination, og dels hvilke rettigheder der tilkommer den omfattede personkreds. Ikke overraskende fik Domstolen lejlighed til i en række præjudicielle sager at tage stilling til konsekvenserne af dens opsigtsvækkende dom fra 1986 i den såkaldte Gravier-sag, hvor den fastslog, at uddannelsessøgende inden for området faglig uddannelse er omfattet af traktaten, og i hvert fald af dens forbud mod nationalitetsdiskrimination i de tilfælde, hvor diskriminationen vedrører adgang til faglige uddannelser.

Domstolen tog i 1988 blandt andet stilling til, hvilke uddannelser der er omfattet af begrebet faglig uddannelse. Den belgiske regering gjorde i en sag gældende, at uddannelser på universitetsniveau ikke var faglig uddannelse i traktatens forstand. Domstolen afviste klart dette synspunkt. De fleste universitetsuddannelser tilsigter at give en sådan erhvervsfaglig kompetence, at de klart er omfattet af begrebet faglig uddannelse. Dette gælder også, selv om dele af universitetsuddannelsen ikke er erhvervsfagligt orienteret, blot det endelige mål med uddannelsen kan siges at være erhvervsfagligt kompetencegivende (dom af 2.2 i sag 24/86,

Blaizot, jfr. en tilsvarende dom af 27.9 i sag 263/86).

I sidstnævnte dom afviste Domstolen i øvrigt, at den uddannelsessøgende som uddannelsessøgende kan støtte ret på traktatens bestemmelser om den frie udveksling af tjenesteydelser. Undervisning er som udgangspunkt ikke en tjenesteydelse i traktatens forstand. Traktatens tjenesteydelsesbegreb forudsætter nemlig, at ydelsen »normalt udøves mod betaling«. Den undervisning, det offentlige yder, ydes ikke for at drive virksomhed mod betaling, men varetager en opgave overfor befolkningen på det sociale, kulturelle og uddannelsesmæssige område.

I andre domme tog Domstolen stilling til spørgsmålet, om traktatens almindelige diskriminationsforbud også gælder for så vidt angår retten til at modtage uddannelsesstøtte. Domstolen afviste dette. Den støtte, der tildeles studerende med henblik på deres underhold og uddannelse, er ikke omfattet af EØF-traktatens anvendelsesområde. Støtten henhører dels under uddannelsespolitikken, der ikke som sådan er underlagt fællesskabsinstitutionernes kompetence, dels under socialpolitikken, der er omfattet af medlemsstaternes kompetence, i det omfang traktaten ikke indeholder særlige bestemmelser på dette område (dom af 21.6 i sag 39/86, Lair).

Dette udelukker dog ikke, at EF-statsborgere kan have ret til uddannelsesstøtte på grundlag af andre EF-bestemmelser. Efter forordning 1612/68 om arbejdskraftens frie bevægelighed har arbejdstagere ret til ligebehandling med hensyn til »sociale fordele«. Støtte til faglig uddannelse er efter Domstolens fortolkning en social fordel, d.v.s. personer omfattet af forordning 1612/68 har ret til uddannelsesstøtte på lige fod med landets egne borgere. Domstolen fortolker i denne henseende begrebet arbejdstager vidt. Det omfattede således også en fransk statsborger, der i en periode havde arbejdet i en tysk bank, var blevet arbejdsløs og derefter ønskede en faglig uddannelse inden for det tyske uddannelsessystem (se dom af 21.6 i sag 39/86, Lair. Se om tilsvarende spørgsmål, dom af 21.6 i sag 197/85, Brown). Domstolen understregede dog, at retten til ligebehandling ikke opnås af de personer, der tager et kortvarigt arbejde i en anden stat for at opnå retten til uddannelsesstøtte i denne.

Domstolen accepterede, at begrebet social fordel i forordning 1612/68 også kunne påberåbes af

en fransk arbejdstagers barn overfor de belgiske myndigheder med henblik på at opnå ret til et legat til studier i Tyskland, selv om legatet havde sit retsgrundlag i en bilateral aftale mellem Belgien og Tyskland, der efter sit indhold alene gav belgiere og tyskere gensidige rettigheder (dom af 27/9 i sag 20/88, Matteucci).

Domstolen tog stilling til et spørgsmål, der var opstået i en sag, hvor de hollandske myndigheder havde nægtet opholdstilladelse til en tysk statsborger, der var knyttet til en af de »ny-religiøse« bevægelser. Det fremgik, at den pågældende lige som de andre medlemmer af bevægelsen ydede sit bidrag til en række erhvervsaktiviteter, hvorpå bevægelsen byggede sit økonomiske grundlag, og at bevægelsen tog sig af hans økonomiske behov uden at yde en egentlig løn. EF-domstolen fastslog, at der godt i en sådan situation kan være tale om en økonomisk virksomhed i traktatens forstand, og dermed at de pågældende kan betragtes som personer, der er arbejdstagere eller selvstændige erhvervsdrivende i traktatens forstand. Derimod var der ikke tale om tjenesteydelsesvirksomhed, idet der ikke var nogen »forudseelig begrænsning af varigheden« af det pågældende forhold mellem bevægelsen og personen (dom af 5.10 i sag 196/87, Steymann).

Spørgsmål om fortolkningen af traktatens art. 52 og 58 om etableringsretten blev forelagt af den engelske High Court of Justice. Et engelsk holding-selskab var af de engelske skattemyndigheder nægtet ret til at flytte sin centrale selskabsledelse fra England til Holland. Formålet med flytningen var at undgå at betale engelsk kapitalvindingsafgift i forbindelse med planlagt salg af aktiver. EF-domstolen fastslog, at der fortsat er sådanne forskelle i de nationale lovgivninger vedrørende den tilknytning, der er relevant for afgørelsen af selskabers hjemsted, at det på fællesskabsrettens nuværende stadi er muligt for den enkelte medlemsstat at nægte et selskab, der fortsat ønsker at bevare sit hjemsted i medlemsstaten, retten til at flytte den centrale ledelse til en anden medlemsstat (dom af 27.9 i sag 81/87, Daily Mail).

Kommissionen havde anlagt sag mod Italien med påstand om, at det blev konstateret, at Italien havde handlet i strid med traktatens regler om den frie etableringsret og den frie udveksling af tjenesteydelser ved alene at give italienske statsborgere ret til at bo i boliger bygget med statstøtte og til at opnå lempelige lån til boligbyggeri. Domstolen

fastslog, at der her forelå et klart brud på forbudet mod nationalitetsdiskrimination. Hensynet til fuldstændige lige konkurrencevilkår nødvendiggør, at statsborgere fra en medlemsstat, der ønsker at udøve selvstændig erhvervsvirksomhed i en anden medlemsstat, herunder som tjenesteyder, må kunne erhverve bolig på samme vilkår som indlændinge (dom af 14.1 i sag 63/86).

Kommissionen havde anlagt sag mod Tyskland med påstand om, at det blev konstateret, at direktivet om lettelser med henblik på den faktiske gennemførelse af advokaters frie udveksling af tjenesteydelser var forkert gennemført i tysk ret.

Det var navnlig fortolkningen af direktivets art. 5, der var uenighed om mellem sagens parter. Art. 5 bestemmer, at »for så vidt angår udøvelse af virksomhed i forbindelse med repræsentation og forsvar af en klient for retten«, kan medlemsstaterne kræve at de tjenesteydende advokater »handler — — i forbindelse med en advokat, som udøver virksomhed ved den ret, der skal behandle sagen, og som i givet fald er ansvarlig overfor denne ret — —«. Kommissionen bebrejdede Tyskland, at de tyske gennemførelsesregler havde anvendt denne mulighed i for vidt omfang. For det første var området for pligten for den udenlandske advokat til at handle i forbindelse med en tysk advokat gjort alt for vidt. EF-domstolen fastslog bl.a., at pligten for den udenlandske advokat til under retssager at handle i forbindelse med en tysk advokat kun gælder, hvor der efter tysk ret i øvrigt er advokattvang. For det andet blev Tyskland bebrejdet, at det havde stillet for store krav til indholdet og dokumentationen for forbindelsen mellem den udenlandske og den tyske advokat. EF-domstolen fandt bl.a., at de tyske regler gik for vidt, når de krævede den tyske advokats stadige tilstedeværelse under den mundtlige behandling af sagen. Domstolen fandt endvidere, at de tyske regler gik for vidt, når de bestemte, at den udenlandske advokat som forsvarer kun kan besøge en fængslet, hvis han er ledsaget af den tyske advokat, og kun kan korrespondere med den fængslede gennem den tyske advokat. For det tredje blev Tyskland bebrejdet, at det havde begrænset den udenlandske advokats rettigheder til at føre sager i for vidt omfang i de tilfælde, hvor der gjaldt særlige regler om advokattvang i tysk ret. Efter de tyske regler kunne den udenlandske advokat her kun afgive indlæg under den mundtlige forhandling. Dette skyldes efter den tyske regerings oplysning, at tilsvarende regler faktisk gjaldt for de tyske advokater, der ville føre sager for retter, hvortil de ikke havde møderet. EF-domstolen konstaterede at også denne regel var for streng, idet de udenlandske advokater befinder sig i en retlig og faktisk situation, som ikke gør det muligt at sammenligne dem med den situation, der gælder for advokater etableret på tysk område (dom af 23.2 i sag 427/85).

Rådet vedtog i 1988 et direktiv, der forpligter medlemsstaterne til at fjerne de endnu lovlige restriktioner for den fri udveksling af kapitalen (EFT L 178/1988). Direktivet skal være gennemført den 1. juli 1990, dog således at der gælder en længere gennemførelsesperiode for Spanien, Grækenland, Irland og Portugal. Selv om direktivet må anses for et meget væsentligt skridt på vejen mod en fuldstændig integration mellem de europæiske stater, må det dog ikke overses, at direktivet indeholder en række væsentlige bestemmelser, der under nærmere betingelser giver medlemsstaterne mulighed for at genindføre restriktioner.

VI. Den frie udveksling af domme.

Der blev opnået enighed om indholdet af en ny konvention mellem EF- og EFTA-landene om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager. Konventionen er en parallel konvention til EFs domskonvention, der alene gælder imellem EFs medlemsstater (EFT L 319/1988).

EF-domskonventionen blev traditionen tro fortolket af EF-domstolen i en række domme.

Nævnes kan en sag, hvor der bl.a. var spørgsmål om fortolkning af konneksitetsbetingelsen ved sagsanlæg mod flere sagsøgte efter konventionens art. 6, nr. 1, der bestemmer, »at en person, der har bopæl på en kontraherende stats område, kan endvidere sagsøges — — ved retten i den retskreds, hvor en af de sagsøgte har bopæl — —«. Domstolen fastslog, at bestemmelsen er en undtagelse fra konventionens almindelige princip, hvorefter værnetinget skal være sagsøgtets hjemting. Undtagelsen må fortolkes på en sådan måde, at selve konventionens grundprincip ikke drages i tvivl. Det står ikke en sagsøger frit for at anlægge sag mod flere sagsøgte alene med det formål at unddrage en af de sagsøgte domsmyndigheden i hans bopælsstat. Der skal derfor være »sammenhæng« mellem kravene mod de enkelte sagsøgte. Art. 6, nr. 1, finder derfor alene anvendelse, såfremt kravene mod de forskellige sagsøgte er konnekse, når de fremsættes, d.v.s. når det er ønskeligt at behandle og påkende dem samtidigt for at undgå uforenelige afgørelser i tilfælde af, at kravene bliver påkendt hver for sig. Det tilkommer den nationale ret i hvert enkelt tilfælde at undersøge, om denne betingelse er opfyldt (dom af 27.9 i sag 189/87).

VII. Konkurrenceretten.

A. Lovgivning. Rådets liberaliseringspakke fra 1987 for *luffartens* vedkommende er i 1988 blevet videreført med Kfo 4261/88 (EFT L 376/10) om klager, ansøgninger og høringer i henhold til Rfo

3975/87 om fastsættelse af fremgangsmåden ved anvendelse af konkurrencereglerne på virksomheder i luftfartssektoren, hvortil er knyttet som bilag formular AER med særlig tilføjet vejledning.

Kfo 2671/88, 2672/88 og 2673/88 er gruppefritagelsesforordninger om henholdsvis ruteflyvning vedrørende fælles planlægning og samordning af kapacitet, indtægtsdeling m.v., om edb-reservationssystemer for lufttransportydelse og om serviceydelser under mellemlandinger (EFT L 239/9, 13 og 17).

For søtransportsektoren fastlægger Kfo 4260/88 (EFT L 376/1) regler om meddelelser, klager, ansøgninger og høringer i henhold til Rfo 4056/86 om søtransport. Hertil er ligeledes knyttet et skema, formular MAR.

Gruppefritagelsesforordning vedrørende *know-how-licensaftaler* er vedtaget med Kfo 556/89 den 30. november 1988 (EFT 1989 L 61/1).

Herved erklæres art. 85, stk. 1 uanvendelig på rene know-how-licensaftaler og blandede know-how- og patentlicensaftaler, der ikke er fritaget i medfør af Kfo 2349/84 (se herved UfR 1985 B 279). Forordningen angår udelukkende tosidede aftaler og præciserer, hvilke klausuler know-how-licensaftaler må indeholde, og hvilke ikke, for at nyde generel dispensation. Herunder falder eksklusivlicens, forbud mod aktiv salgspolitik i andre licenstagernes områder, markedsføringsforbud i andre licenstagernes områder for en periode af 5 år fra første licensaftale om samme teknologi i EF og forpligtelse til at anvende licensgivers varemærke m.v. til identificering af licensproduktet. Gruppefritagelse for eksklusivlicens m.v. må ikke overstige en periode på 10 år. Forordningen indeholder iøvrigt en »hvid liste« over forpligtelser, der generelt set ikke er konkurrencebegrænsende (art. 2) og en »sort liste« over klausuler, som bevirker, at gruppefritagelse ikke finder anvendelse (art. 3). Forordningen finder anvendelse indtil den 31. december 1999.

Gruppefritagelsesforordningen vedrørende *franchisaftaler* er vedtaget med Kfo 4087/88 den 30. november 1988 (EFT L 359/46).

Med væsentligt udgangspunkt i praksis om franchiseaftaler (derunder navnlig Domstolens afgørelse i Pronuptia-sagen – jfr. UfR 1987 B 370) hjemler forordningen gruppefritagelse for en række konkurrencebegrænsninger, derunder forpligtelse til at meddele eksklusiv franchise og forbud mod at levere sine varer til tredjeparter, en forpligtelse for

franchisetager til kun at udnytte franchisen på det angivne forretningssted, at afstå fra at opsøge kunder uden for aftaleområdet og til at påtage sig konkurrenceforbud. En række lovlige bindinger opregnes i forordningen, som på den anden side stipulerer forskellige restriktioner, som ikke må forekomme i franchiseaftaler, hvis disse skal være gruppefritagede.

B. Domstolens og Kommissionens praksis vedrørende art. 85 og 86.

1. Konkurrencereglernes territoriale anvendelsesområde.

I *Cellulose-sagen* (sag 89/85, dom af 29.9) havde en række træpulpproducenter indbragt Kommissionens beslutning af 19. december 1984 for EF-Domstolen med påstand om annullation. Ved beslutningen var de pågældende virksomheder blevet pålagt bøder for overtrædelse af artikel 85.

Domstolen fastslog, at artikel 85 forbyder alle aftaler og samordnet praksis mellem virksomheder, som kan påvirke samhandelen mellem medlemsstater og begrænse konkurrencen inden for Fællesmarkedet. Hovedparten af træpulp kom fra ikke-EF-lande (Canada, USA, Sverige og Finland), og markedet havde derfor globale dimensioner. Hvor træpulpproducenter, der er etableret i disse lande, sælger direkte til købere i EF og engagerer sig i priskonkurrence for at opnå ordrer fra disse kunder, er der tale om konkurrence inden for Fællesmarkedet.

Hvor disse producenter derfor samordner deres priser i forhold til deres kunder i EF og bringer denne samordning til udførelse ved at sælge til priser, som faktisk er koordinerede, deltager de i samordning, som har til formål og til følge at begrænse konkurrencen inden for Fællesmarkedet i artikel 85's forstand. Kommissionen havde derfor ikke foretaget nogen fejlagtig vurdering af den territoriale udstrækning af artikel 85 ved at anvende konkurrencereglerne i Traktaten under de omstændigheder, som forelå i sagen, på virksomheder, hvis registrerede kontorer lå uden for Fællesmarkedet.

Fællesskabets jurisdiktion til at anvende sine konkurrenceregler på en sådan adfærd, hvor virksomhederne indgik aftaler eller samordnet praksis uden for Fællesmarkedet, men hvor virkningen heraf faldt inden for Fællesmarkedet, var dækket af det territorialitetsprincip, som almindeligt anerkendes i folkeretten.

For så vidt angik de finske virksomheder, fastslog Domstolen, at bestemmelserne i frihandelsaftalen med Finland bygger på, at de kontraherende parter

(henholdsvis Finland og EF) har regler, som gør dem i stand til at gribe ind over for aftaler, som de betragter som uforenelige med den pågældende frihandelsaftale. For så vidt angår Fællesmarkedet, udgjorde disse regler bestemmelserne i Traktatens artikler 85 og 86. Anvendelsen af disse artikler kunne derfor ikke udelukkes ved frihandelsaftalen. Desuden anvendte Fællesskabet i det foreliggende tilfælde sine regler på de finske virksomheder, fordi de deltog i en meget større samordning med virksomheder fra USA, Canada og Sverige, som begrænsede konkurrencen inden for EF. Det var derfor ikke kun handelen med Finland, der blev påvirket. Med denne afgørelse er der alene taget stilling til spørgsmålet om Fællesskabets jurisdiktion til at anvende konkurrencereglerne på de pågældende ikke-EF-virksomheder.

2. *Horisontale konkurrencebegrænsninger.* Kommissionen er i flere afgørelser med betydelig strenghed skredet ind over for konkurrencebegrænsende aftaler eller samordnet praksis mellem konkurrenter. Således eksempelvis over for *Plan-glas*-producenter (EFT 1989 L 33/44), *PVC*- og *Ld PE*-producenter (petrokemiske industri (EFT 1989 L 74/1 og 21).

Dansk Pelsdyravlerforenings love fandtes at begrænse medlemmernes frihed og at holde konkurrenterne borte fra markedet. Sagen, hvor foreningen er pålagt en bøde på 500.000 ECU, er indbragt for Domstolen.

3. *Vertikale begrænsninger.* Som svar på spørgsmål fra fransk domstol i *Syndicat des libraires de Normandie* (sag 254/87, dom af 14.7) udtalte domstolen, at på fællesskabsrettens nuværende udviklings-trin er Traktatens artikel 5, stk. 2, sammenholdt med artiklerne 3 litra f), 85 og 86, ikke til hinder for, at medlemsstaterne vedtager en lov, hvorefter forlæggeren eller importøren af en bog fastsætter detailsalgsprisen, som alle detailhandlere skal overholde, forudsat at Traktatens øvrige specifikke bestemmelser overholdes, herunder reglerne om frie varebevægelser.

4. *Misbrug af dominerende stilling.* Spørgsmål om samvirket mellem artikel 86 og den mønsterretlige beskyttelse opstod i *Volvo mod Veng*, (sag 238/87, dom af 5.10), hvor domstolen fandt, at retten for en indehaver af et beskyttet mønster (design) til at forbyde trediemænd uden hans samtykke at produ-

cere, sælge eller importere produkter, der omfattes af mønsteret, udgør selve indholdet af hans eksklusive ret. Deraf fulgte, at en forpligtelse pålagt indehaveren af et beskyttet mønster til at give trediemænd – selv mod en rimelig royalty – en licens til levering af produkter, der omfattes af mønsteret, ville føre til, at indehaveren af mønsteret blev frataget indholdet af sin eksklusive ret. Afslag på at meddele en sådan licens kunne dermed ikke i sig selv udgøre et misbrug af en dominerende stilling i art. 86's forstand.

Domstolen tilføjede, at udøvelsen af en eksklusiv ret, der tilkom indehaveren af et registreret mønster i relation til bilskærme, kunne forbydes ved artikel 86, hvis den fra den parts side, som har en dominerende stilling, indebærer visse handlinger, der udgør misbrug – såsom et vilkårligt afslag på at levere reservedele til uafhængige reparatører, prisfastsættelse for reservedele på et urimeligt niveau eller en beslutning om ikke længere at producere reservedele for en bestemt model, selv om mange biler af denne model stadig findes – på betingelse af, at samhandelen mellem medlemsstater kan påvirkes herved. I den foreliggende sag, tilføjede Domstolen, var der dog ikke omtalt nogen sådan adfærd fra den nationale domstols side.

I *C. Bodson mod S.A. Pompes Funèbres des Régions Libérées*, (sag 30/87, dom af 4.5) vedrørende franske lovbestemmelser, der gav kommunerne adgang til at meddele enekoncession på ydelser, der henhører under bedemandsvirksomhed som et kommunalt monopol, blev der stillet en række spørgsmål til EF-Domstolen.

Domstolen fastslog, som tidligere statueret, at artikel 85 ikke omhandler aftaler eller samordnet praksis mellem virksomheder, der i egenskab af moderselskab og datterselskab tilhører samme concern, såfremt virksomhederne udgør en økonomisk enhed, inden for hvilken datterselskabet er uden reel selvstændighed, og såfremt sådanne aftaler tager sigte på en intern fordeling af opgaverne mellem virksomhederne.

Med henblik på afgørelsen af spørgsmålet om artikel 86 udtalte Domstolen, at denne finder anvendelse på en række monopoler, der af kommunerne ved koncession er tildelt en enkelt concern, hvis markedspolitiske linie er fastlagt af moderselskabet, når disse monopoler omfatter en del af statens område og vedrører praktisk bedemandsvirksomhed, på betingelse af at concernens virksomhed og den monopolstilling, som de pågældende virksomheder indtager på en del af en medlemsstats område, påvirker indførslen af varer fra andre medlemsstater, eller mulighederne for at konkurrerende virksom-

heder med hjemsted i andre medlemsstater kan levere tjenesteydelser i den førstnævnte medlemsstat. Det er dog yderligere en betingelse, at koncernen indtager en dominerende stilling i kraft af en økonomisk styrke, der sætter den i stand til at hindre en effektiv konkurrence inden for begravelsessektoren, og at den pågældende koncern anvender urimelige priser, også selv om sådanne priser er fastsat i almindelige betingelser, der indgår i aftalte koncessionsvilkår.

Imidlertid udtalte Domstolen i *Alsatel mod Novasam* (sag 247/86, dom af 5.10) at art. 86 ikke omfatter kontraktvilkår, selv om disse er udtryk for misbrug, som anvendes af en telefonanlægs-virksomhed, der besidder en væsentlig del af et regionalt marked i en medlemsstat (det drejede sig om Alsace-Lorraine), når virksomheden ikke har en dominerende stilling på det relevante marked, konkret i den foreliggende sag det nationale marked for telefonanlæg.

5. Industrielle og kommercielle rettigheder. I en sag om forædlerrettigheder til arter af såsæd til korn, *Erauw-Jacquery* (sag 27/87, dom 19.4), skulle Domstolen tage stilling til visse aftaleklausuler. Den fandt herved, at en klausul, der forbyder en licenstagere, der har ret til at formere og sælge såsæd, at sælge eller eksportere stamsæd, er forenelig med artikel 85, stk. 1, når den er nødvendig for at tillade forædleren at udvælge sine forhandlere og forædlingsproducenter.

Desuden var en klausul, hvorved forhandleren/producenten pålægges at respektere bestemte mindstepriser, kun omfattet af forbudet i artikel 85, stk. 1, hvis det i forbindelse med aftalens økonomiske og juridiske sammenhæng viser sig, at denne aftale mærkbart kan påvirke samhandelen mellem medlemsstater.

I sagen *Bayer AG o.a. mod Süllhöfer* (sag 65/86, dom af 27.9) havde begge parter patenter, eller søgt om patenter i forskellige EF-lande.

Som udløber af en retstvist mellem dem blev der i 1968 indgået en aftale, hvorefter Süllhöfer meddelte Bayer en ikke-eksklusiv vederlagsfri licens til patent og mønster med mulighed for udstedelse af underlicenser. Süllhöfer forpligtede sig yderligere til at stille en ikke-eksklusiv licens mod vederlag til Bayers rådighed i øvrige medlemslande med ret til udstedelse af underlicens. På sin side

meddelte Bayer en ikke-eksklusiv og ikke-overdragelig licens til Süllhöfer til fremstilling under sit tyske patent af skumstofplader og forpligtede sig til ikke at påberåbe sig patentkrænkelse fra Süllhöfers side heroverfor og forpligtede sig ligeledes til ikke at angribe det af Süllhöfer anmeldte patent. Den verserende retssag blev trukket tilbage.

Der opstod senere på ny tvist mellem parterne. Bundesgerichtshof forelagde herunder EF-Domstolen spørgsmål, om det var i overensstemmelse med Traktatens artikler 30 ff. og 85 at optage en kontraktbestemmelse i en licensaftale, hvorefter licenstagere forpligtede sig til ikke at angribe licensgivers rettigheder, som bestod i tekniske retsbeskyttelser i flere medlemsstater i EF.

Domstolen fastslog først, at en ikke-angrebsklausul i en patentlicensaftale ikke vedrørte artikel 30 ff., men alene spørgsmål om anvendelse af artikel 85. En ikke-angrebsklausul i en patentlicensaftale kan begrænse konkurrencen i artikel 85, stk. 1's forstand. Dette er dog ikke tilfældet, når der ved den aftale, som indeholder ikke-angrebsklausulen, er meddelt en vederlagsfri licens, da licenstagere i dette tilfælde ikke ville være underlagt de konkurrencemæssige ulemper, der hænger sammen med betaling af vederlag. Det gælder heller ikke, når licensen ganske vist meddeles mod vederlag, men angår en fremgangsmåde, der er blevet teknisk overhalet, hvorved den berørte virksomhed ikke gør brug af den.

Hvis den nationale domstol skulle komme til, at ikke-angrebsklausulen i aftalen om den vederlagspligtige licens fører til en påvirkning af licenstagere handlefrihed, må den dog yderligere efterprøve, om den pågældende aftale, under hensyn til de berørte virksomheders stilling på markedet for de pågældende produkter, mærkbart påvirker konkurrencen, og om handelen mellem medlemsstater kan påvirkes ved den.

6. Kommissionsbeslutninger. Kommissionen vedtog 25 beslutninger i 1988. Ved årets udgang var 3451 sager endnu ikke færdigbehandlet.

Resumé.

Der gives en kortfattet gennemgang af udviklingen i EF-retten i 1988 på områder af mere almen interesse for jurister, bl.a. med referater af de vigtigste afgørelser fra EF-domstolen og Kommissionen. Artiklen er en fortsættelse af tidligere årsrapporter, jfr. senest U 88B 279.